

О.О. Чувпило
Харків

Учні А.П. Ковалівського: Ю.Г. Литвиненко

Харківський національний університет, що у 2005 р. відсвяткував свій 200-літній ювілей, став першим на Україні освітнім і науковим центром, який у 50-х роках ХХ ст. почав відроджувати розвиток різних сходознавчих досліджень, започаткованих ще у 1805-1911 рр. і припинених за часів сталінізму. Провідна роль у цьому належала видатному українському арабісту, професору А.П. Ковалівському (1895-1969). Саме він активно відстоював необхідність повернення до класичного сходознавства, був супротивником політизації орієнталістичної науки і надмірної регламентації, виділення пріоритетних і актуальних з точки зору влади кон'юнктурних напрямків і тем. Завдяки зусиллям А.П. Ковалівського на історичному факультеті університету, де вчений очолював спочатку кафедру нової та новітньої історії, а потім засновану ним кафедру історії середніх віків, у 50-60-ті роки ХХ ст. відбулося становлення арабістики, індології, синології, тюркології та японознавства, з'явилися фахівеці, які оволоділи арабською, гінді, китайською, турецькою і японською мовами, а також захистили дисертації зі сходознавчої тематики, що ґрунтувалися на оригінальних східних джерелах. Учнями А.П. Ковалівського стали відомий арабіст В.М. Бейліс, провідний тюрколог України І.Ф. Черников, синолог Б.В. Ветров, японознавець Я.А. Побіленський, африканіст Б.Г. Пільверман та інші.

Одним із найталановитіших його учнів був доцент кафедри нової та новітньої історії ХДУ Юрій Григорович Литвиненко (1929-1990). Головним захопленням його життя стала загадка Індія, історію якої конач досконально знав ще навчаючись у середній школі, а в студентські роки (1949-1953) займався дослідженням культури та мов народів Індійського субконтиненту у давні часи. З великим задоволенням і насолодою читавши "Махабхарату" й "Рамайяну", Веди і вадичну літературу, майбутній вчений зацікавився проблемою виникнення та розвитку індійських мов, зокрема адіпракриту, пракритів (шаурасені-пракриту, магаді-пракриту й махараштрі-пракриту), санскриту, палі, гінді та урду. Він самостійно опанував санскрит і гінді, маючи намір у майбутньому вивчати і бенгалі, але своєю мовною підготовкою вважав недостатньою і завжди соромився говорити про неї. Як згадував Ю.Г. Литвиненко, тему кандидатської дисертації він обрав із історії середньоіндійських мов (V ст до н.е. – X ст н.е.). Однак вона не була затверджена, оскільки її визнали філологічною, неісторичною і неактуальною. Натомість аспіранту порадили вивести щось із пріоритетної, рекомендованої партією для вивчення тематики, тобто якась сюжетна із історії робітничого, комуністичного або національно-визвольного руху. Ю.Г. Литвиненко зупинився на робітничому русі в Індії у 1927-1929 рр., коли, як він писав, "спостерігалось піднесення страйкової боротьби індійського пролетаріату, посилювалася його організованість і розгорнулася боротьба за створення Комуністичної партії Індії". Відтоді й до кінця свого життя вчений понад 30 років присвятив дослідженню різних проблем робітничого,

комуністичного й національно-визвольного рухів народів Британської Індії у 20-40-і роки ХХ ст.

Як же наукова спадщина одного з фундаторів української індології? Ю.Г. Литвиненко був автором близько 40 наукових та науково-популярних публікацій з індійської проблематики. Значним внеском в українську індологічну науку є його праці, присвячені історії індійського робітничого, профспілкового, комуністичного та національно-визвольного рухів у міжвоєнний період, діяльності робітничо-селянських партій, Індійського національного конгресу (ІНК) та інших національно-патріотичних організацій і угруповань, аналізу сьогодення та діяльності видатних діячів робітничого і визвольного рухів народів Південної Азії, взаємодіючим різних течій і угруповань індійського націоналізму та ідейно-політичної боротьби між ними. На жаль, Ю.Г. Литвиненко не став доктором історичних наук. 22 травня 1964 р. він успішно захистив кандидатську дисертацію за темою "Робітничий рух в Індії у кінці часткової тимчасової стабілізації капіталізму (1927-1929 рр.)". Науковим керівником її був проф. А.П. Ковалівський. Зазначимо, що вперше в історії втчизняної орієнталістики дисертація була написана українською мовою, а це на той час потребувало незвичайної мужності і викликало несподівану реакцію наукової громадськості. Зокрема, із Києва надійшов негативний відгук, який дуже засмутив А.П. Ковалівського. У 1971 р. Ю.Г. Литвиненко затвердив тему докторської дисертації: "Робітничий клас Індії і національно-визвольний рух (1917-1947 рр.)". Науковим консультантом погодився стати видатний радянський індолог, завдяувач кафедрою історії країн Південної Азії Інституту країн Азії та Африки при МДУ проф. В.І. Павлов. Кафедра нової та новітньої історії ХДУ обговорила й ухвалила чотири з п'яти розділів докторської дисертації Ю.Г. Литвиненка, захист планувався десь на початок 90-х років, але у 1990 р. на 62 році перестало битися серце вченого. Згадуючи Ю.Г. Литвиненка, не можна не звернути увагу на те, що він брав активну участь у підготовці індологічних кадрів, зокрема надав велику допомогу О.О. Чувпило в підготовці кандидатської та докторської дисертацій, займався науковою критикою і популяризацією сходознавчих знань, залучався до написання енциклопедій, підручників і навчальних посібників з історії країн Азії та Африки, входив до складу редакційної колегії республіканського міжвідомого наукового збірника "Питання нової і новітньої історії".

Індологічну спадщину Ю.Г. Литвиненка умовно можна розділити на чотири рубрики: 1) праці з історії робітничого руху Британської Індії; 2) дослідження з історії індійського комуністичного руху; 3) роботи з історії визвольної боротьби народів Індостану проти британських колонізаторів; 4) індологічні публікації в Українській радянській енциклопедії.

Пристаючи до її розгляду, слід насамперед стисло висвітлити його загальноісторичні сходознавчі та індологічні погляди, які в закінченому систематизованому вигляді так і не знайшли місця на сторінках друкованих видань, але зберіглись у численних нотатках вченого, висловлювалися ним на наукових сходознавчих конференціях, викладалися із року в рік багатьом психопліям студентів-істориків, доповідалися на засіданнях кафедри нової та новітньої історії ХДУ та обговорювалися під час спілкування з колегами. Звертаємо увагу на те, що Ю.Г. Литвиненко, не заперечуючи й формально не виходячи за межі тодішньої традиційної істматівської сходознавчої парадигми та офіційних наукових догм і стереотипів, все ж висловлював ідеї, які інді випередили свій час, а деякі з них пізніше стали навіть загальноприйнятими. Зокрема, ще у 60-70-і роки ХХ ст. під час сходознавчих наукових дискусій та активізації боротьби течій у радянській

орієнталістиці він наголошував, що п'ятичленна істматівська формаційна система історичного розвитку людства, в основі якої лежала періодизація суто європейських явищ подій, не могла пояснити усього розмаїття процесів, що відбувалися у країнах Азії, Африки, і вказував на необхідність перегляду періодизації східної історії, виходячи з аналізу специфіки розвитку кожної країни окрема або якогось певного регіону. Особливо це стосувалося Японії, Китаю та Індії, які найбільш наглядно випадали із загальної формаційної періодизації за європейськими зразками, оскільки вони мали глибоку безперервну спадкоємну історичну та культурну традицію, а усі зміни, що відбувалися в них, проходили еволюційно, без різких стрибків, не фіксуєчись у людській свідомості як рубіжні. Тому, викладаючи історію цих трьох країн, Ю. Г. Литвиненко акцентував увагу саме на унікальність розвитку їхніх цивілізацій, підтримуючи свого учителя А. П. Ковалевського, схилявся до формаційно-цивілізаційної підходу при періодизації японсько-китайської та індійської історії.

Під час знаменитої наукової дискусії про "азійський" спосіб виробництва він солідаризувався із відомими радянськими сходознавцями Л. Б. Алаєвим, Т. П. Дев'яткіною, М. М. Сгорською, Г. Г. Котовським, В. І. Павловим та деккими іншими, які виступили проти евроцентризму при періодизації історії Сходу, а також проти вульгаризації, догматизації та примітивізму орієнталістики, що створювало лише ілюзію її науковості. До того ж у своїх лекційних курсах, від яких, на жаль, збереглися лише фрагменти, Ю. Г. Литвиненко піддавав критиці тих сходознавців, які традиційно оцінювали історію країн афро-азійського регіону на основі європейських критеріїв та системи цінностей, коли узагальнювалися чи порівнювалися речі, схожі лише на перший погляд, а у кожному конкретному випадку з обов'язковим урахуванням усього комплексу визначальних чинників, уникаючи некоректних аналогій, категоричних суджень та висновків, догматичних наукових угодобачень та упередженості, що у противному разі неминуче вело до спрощення історичного процесу у східних країнах.

У повній мірі все це стосувалося й поглядів Ю. Г. Литвиненка на індійську історію, де він був визнаним фахівцем, якого знати й поважали усі радянські індологи. Викладаючи три десятиліття історію народів Індійського субконтиненту на усіх відділеннях історичного факультету ХДУ, він досить часто висловлював неординарні точки зору (це ще й зараз добре пам'ятають його численні учні й колеги по роботі), далекі від санкціонованих владою вульгарних істматівських ідей та схем. Причому кожний рік лектор намагався трохи по-іншому викладати й інтерпретувати минуле однієї з найдавніших цивілізацій світу, навіваючи її з певною політичною кон'юктурою, а навпаки, ґрунтуючись на найновітніших досягненнях не тільки радянської, а й зарубіжної індологічної науки. Він завжди ставив перед собою завдання висвітлити не лише загальні закономірності історико-культурного процесу народів сучасної Індії, а й показати своєрідність, специфічність та індивідуальність цієї загадкової країни, оцінити вплив на неї європейської культури та політичних систем, визначити внесок індійців у світову цивілізацію. При цьому Ю. Г. Литвиненко, випереджаючи свій час, звертав особливу увагу на безперервність та спадкоємність розвитку індійського суспільства з найдавніших часів і до наших днів і тому виступав проти механічного перенесення й поширення на індійську історію суто європейських

понять та визначень (давність, середньовіччя, новий час), а тим паче проти отождолення їх з певними соціально-економічними процесами, характерними головним чином лише для країн Західної Європи. Декілька поколінь студентів-істориків ХДУ слухали лекції доц. Ю. Г. Литвиненка з історії країн Азії та Африки, в яких говорився про відносність усіх загальноісторичних понять, визначень, термінів, схем, рубіжів та етапів всесвітньої історії, коли мова заходила про унікальну індійську цивілізацію, що має свою внутрішню періодизацію, в основі якої лежать виключно індійські рубіжні дати та події.

Учні Ю. Г. Литвиненка та викладачі історичного факультету ХДУ старшого покоління також добре пам'ятають, як справжувалися його всебічно аргументовані й виверені наукові передбачення та прогнози про ймовірний розвиток політичної ситуації у Південній Азії перед проголошенням Бангладеш (1971 р.), стосовно утворення та діяльності в Республіці Індія блоку "Джаната парті" на чолі з М. Десаї, а також долі створеного ним першого неконгресистського індійського уряду в 1977-1979 рр., оцінки ситуації напередодні парламентських виборів 1980 р. в Індії, коли всупереч усім прогнозам науковців та політологів гереммота очолювана І. Ганді партія ІНК(П) і до влади в країні знову повернулися конгресисти, попередження Ю. Г. Литвиненка в лекціях перед студентами та широкою громадськістю про велику загрозу життю І. Ганді за декілька тижнів до її трагічної загибелі та висловлені ним пророчі припущення у публічній лекції на Харківському заводі харчових масел, де він виступав разом з автором даної статті, що син І. Ганді – Р. Ганді, який очолював індійський уряд після її вбивства, незважаючи на досягнуті ним значні успіхи у внутрішній та зовнішній політиці, скоріше за все програє парламентські вибори блоку опозиційних партій, що повністю підтвердилося у 1989 р.

Але найбільший внесок Ю. Г. Литвиненко вніс у дослідження проблем історії індійського робітничого руху в 20-ті роки ХХ ст. та його ролі в розвитку національно-визвольної боротьби [див.: Литвиненко 1961, 1962, 1964]. Ним фундаментально висвітлені такі важкі питання як існуючий склад фабрично-заводських робітників Британської Індії, їхні економічне становище, умови праці та життя, стан трудового законодавства у найбільшій англійській колонії, страйкова боротьба індійських трудящих, розвиток профспілкового руху, участь у ньому різних політичних сил та утворення, зокрема індійських комуністів та англійських лейбористів. Науковою новизною у тій чи іншій мірі відрзнялися такі сюжети: характеристика індійської фабрично-заводської промисловості, постійні промислові робітники, їх кількість та склад наприкінці 20-х років ХХ ст., розподіл робітників по секторам галузям та районам країни, зв'язки робітників із селом, рухомість робочої сили між підприємствами та у різних галузях промисловості, умови праці робітників, тривалість робочого дня, оплата праці, життєвий рівень, харчування, санітарні умови, організація здоров'я, освіта, джобберство, раціоналізація та інтенсифікація виробництва, розвиток трудового законодавства, фабричні акти, соціальне страхування, акти про профспілку, висвітлення з робітничого питання, страйкова боротьба індійських трудящих у різних галузях та у різних регіонах (текстильніки Бомбею, залізничники Бенгалу-Нагпурської залізничної, нафтовики Мдрасу, металісти Джемшедпурі на заводах індійського підприємства "Ітата, текстильніки Ахмадабаду, джутовики Калькутті), політика колональних властей з робітничого питання, ІНК і робітничий рух, Комуністична партія Індії (КПІ) і робітничий рух, утворення та діяльність Всеіндійського конгресу профспілок (ВІКП), загальна характеристика профспілкових організацій Британської Індії, боротьба течій у профспілково-русійській профспілці "Гірни Камгар" та її діяльність, діяльність англійських лейбористів та

Генеральні ради тред-юніонів в Індії, індійські профспілки та міжнародний робітничий рух. під яким розумівся за традицією Профінтерн.

Незважаючи на те, що радянська ідологія висвітлювала історію комуністичного руху народів Британської Індії достатньо повно, хоча, звичайно, не без ідеологічної та політичної спрямованості. Ю. Г. Литвиненко все ж зумів знайти окремі його аспекти, які залишилися непоміченими іншими дослідниками, або свідомо ігнорувалися ними з якихось кон'юктурних чи можливо цензурних міркувань [Див.: Литвиненко 1962, 1974, 1975, 1976, 1979]. Переслідом це стосується деяких недостатньо досліджених питань утворення та діяльності перших індійських комуністичних гуртків та груп у Бомбеї, Мадрасі, Калькутті, Канпурі, Ласорі, боротьби утрусвань в комуністичному русі напередодні і під час утворення КПІ установчої конференції у Канпурі (1925 р.), участі комуністів у робітничому, профспілковому та національно-визвольному русі, ставлення британської колоніальної адміністрації до комуністичної діяльності, тактичної лінії легальних та нелегальних комуністів, утворення діяльності "Національної комуністичної партії" (1926 р.), спроб об'єднання різних течій індійського комунізму на травневій 1927 р. конференції у Бомбеї, їхнього ставлення до стратегічної й тактичної лінії Комінтерну і Комінтерну до них, участі комуністів в утворенні та діяльності Робітничо-селянських партій Бенгалі, Бомбеїського президентства, Пандібу та Всеіндійської робітничо-селянської партії, взаємовідносин індійських та англійських комуністів, діяльності індійських комуністів в еміграції, а саме утворення їхньої групи Західній Європі, участі комуністів у діяльності конгресистської організації та деяких інших патріотичних партій і організацій, Мірутського процесу, що розпочався над індійськими лівими діячами у 1929 р., та заяви на ньому представників комуністичного руху.

Досліджуючи історію робітничого та комуністичного рухів найбільшої колонії світу Ю. Г. Литвиненко так чи інакше торкався історії її визвольної боротьби та діяльності головної національно-патріотичної організації, що очолювала масовий антибританський рух, Індійського національного конгресу [Див.: Литвиненко 1983]. Крім уже названих проблем про участь конгресистів у робітничому русі та стосунки конгресистів з комуністами слід також вказати на важливість вивчення ними разом з О. О. Чувпило історії халіфатистського руху, що розгорнувся в Індії після Першої світової війни в знак протесту проти порушень західними державами прав турецького султана, який був халіфом (релігійним главою) усіх мусульман-сунітів світу [Див.: Литвиненко, Чувпило 1988]. Генеза цього руху особливо участь халіфатистів у масовій гандіській ненасильницькій кампанії неспівробітництва з англійським пануванням в Індії, що розгорнулася у 1920-1922 рр. одночасно з боротьбою за халіфат, до публікації спільної роботи харківських ідологів не знайшли достатнього висвітлення в ідологічній та орієнталістичній літературі. Авторі зробив важливий для сродкознавчої науки висновок, що незважаючи на поразку руху неспівробітництва, боротьба за сварадж (самсварядування на кшталт статусу домініону) в Індії пройшла безслідно, оскільки її найважливішим наслідком стало досягнення в першій останній раз у новітній індійській історії справжньої індусько-мусульманської єдності, яка проявилася у співробітництві ІНК та Халіфатського комітету – головного керівного координаційного центру халіфатистського руху. Конгрес, спочатку підтримавши халіфатистське гасло масової антианглійської боротьби на захист прав халіфа, потім сильні вплинув на оформлення чисто світського виміру халіфатистів, що дало їм змогу в значній мірі подолати традиційну до цього релігійну та общинну обмеженість, ставши однією рушійних сил руху неспівробітництва. Тому його припинення керівництвом ІНК на чолі

М. К. Ганді викликало масове неадоволення халіфатистів і стало головною причиною не тільки їхнього розриву з Конгресом, а й активізації діяльності екстремистських релігійно-общинних організацій та погіршення індусько-мусульманських відносин.

Свідченням високого фахового рівня Ю. Г. Литвиненка було його загрошення взяти участь у написанні Українською радянською енциклопедією [Див.: Литвиненко 1962]. У ній харківський вчений став автором 11-ти ідологічних статей про Бомбейський страйк 1908 р., Великих Моголів, Маратхську державу XVII ст на чолі з Шиваджі, Індійське національне повстання 1857-1859 рр., лідера індійських комуністів А. К. Гхоса, біографічних нарисів про першого президента Республіки Індія Р. Прасада, легендарних індійців Н. Сагіба та Р. Сінга, а також видатних, відомих усьому світу російських ідологів Г. С. Лебедєва та І. П. Минаєва.

Таким чином, Ю. Г. Литвиненко, хоча й не висунув якихось фундаментальних концепцій історії індійського робітничого, комуністичного та національно-визвольного рухів, вніс свій російський внесок у становлення та розвиток української ідології. Як і його вчитель А. П. Ковалевський, Ю. Г. Литвиненко в значній мірі випередив свій час, будучи науковцем нової школи, взірцем для наступної генерації ідологів та орієнталістів незалежної України.

Література

- Литвиненко Ю. Г. Розвиток профспілкового руху в Індії у 1927-1929 рр. // Учені записки Харківського державного університету. Труды историчного факультета. Т. 8. X, 1961. С. 55 – 72.
- Литвиненко Ю. Г. Становище пролетаріату Індії напередодні світової економічної кризи (1927-1929 рр.) // Учені записки Харківського державного університету. Труды историчного факультета. Т. 9. X, 1962. С. 94 – 110.
- Литвиненко Ю. Г. Развитие коммунистического движения в Индии в 1927-1929 гг. // Ученые записки Харьковского государственного университета. Труды кафедры Истории СССР. Т. 10. X, 1962. С. 95 – 112.
- Литвиненко Ю. Г. Бомбейський страйк 1908 р. // Українська радянська енциклопедія. Т. 2. К., 1962. С. 35.
- Литвиненко Ю. Г. Великі моголи // Українська радянська енциклопедія. Т. 2. К., 1962. С. 280.
- Литвиненко Ю. Г. Гхос А. К. // Українська радянська енциклопедія. Т. 3. К., 1962. С. 542.
- Литвиненко Ю. Г. Індійське національне повстання 1857-1859 рр. // Українська радянська енциклопедія. Т. 5. К., 1962. С. 417.
- Литвиненко Ю. Г. Лебедєв Г. С. // Українська радянська енциклопедія. Т. 8. К., 1962. С. 33.
- Литвиненко Ю. Г. Маратхська держава // Українська радянська енциклопедія. Т. 8. К., 1962. С. 233.
- Литвиненко Ю. Г. Минаєв І. П. // Українська радянська енциклопедія. Т. 9. К., 1962. С. 133.
- Литвиненко Ю. Г. Мірутський процес // Українська радянська енциклопедія. Т. 9. К., 1962. С. 233.
- Литвиненко Ю. Г. Нана Сагіб // Українська радянська енциклопедія. Т. 9. К., 1962. С. 489.
- Литвиненко Ю. Г. Прасад Р. // Українська радянська енциклопедія. Т. 11. К., 1962. С. 462.
- Литвиненко Ю. Г. Раджніт Сінг // Українська радянська енциклопедія. Т. 12. К., 1962. С. 134.
- Литвиненко Ю. Г. Робітничий рух в Індії у рамках часткової тимчасової стабілізації капіталізму (1927-1929 рр.). Кандидатська дисертація. X, 1964.

Литвиненко Ю. Г. Утверждения первых коммунистических гуртков в Индии // *Вісник Харківського університету №104. Серія Історія. Випуск 8. X., 1974. С. 36 – 41.*

Литвиненко Ю. Г. Индийские коммунисты и рабочнико-селянські партії // *Вісник Харківського університету №118. Серія Історія. Випуск 9. X., 1975. С. 80 – 86.*

Литвиненко Ю. Г. Ставлення комуністів Індії до Національного конгресу в 1921-1922 роках // *Питання нової і новітньої історії. Випуск 22. X., 1976. С. 70 – 79.*

Литвиненко Ю. Г. Діяльність індійських комуністів у профспілках в 1921-1934 роках // *Питання нової і новітньої історії. Випуск 23. X., 1977. С. 72 – 81.*

Литвиненко Ю. Г. Національно-освободительное движение в Индии в 1918-1922 гг. рабочий класс // *Вестник Харьковского университета. №238. История и культура доисторических формаций. X., 1983. С. 10 – 15.*

Литвиненко Ю. Г., Чувило А. А. Индийский национальный конгресс и халифатистское движение // *Вопросы новой и новейшей истории. Выпуск 34. K., 1988. С. 94 – 103.*

Резюме

Чувило А. А., Ученики А. П., Ковалевского: Ю. Г. Литвиненко

В статье освещается жизнь и научное наследие Ю. Г. Литвиненко (1929-1990) – одного из ведущих украинских индологов, ученика выдающегося ориенталиста А. П. Ковалевского. Научное наследие Ю. Г. Литвиненко условно разделено на четыре рубрики: 1) труды по истории рабочего движения в Британской Индии; 2) сочинения по истории индийского коммунистического движения; 3) работы по истории национально-освободительного движения народов Индии; 4) индологические публикации в Украинской советской энциклопедии. Автор пришел к выводу, что хотя Ю. Г. Литвиненко и не выдвинул фундаментальных концепций истории индийского рабочего и национально-освободительного движения, он внес посильный вклад в становление и развитие украинской индологии.

Summary

Chuvpilo A. A. The Disciples of A. P. Kovalevsky: Yu. G. Litvinenko

The life and scientific heritage of one of the leading Ukrainian indologist, a disciple of the prominent orientalist A. P. Kovalevsky, Yu. G. Litvinenko (1929-1990). There are studied in the article Yu. G. Litvinenko's scientific heritage is conditionally divided into four parts: 1) works from the history of the labour movement in the British India; 2) essays on the history of Indian communist movement; 3) studies on the history of national liberation movement of Indian peoples; 4) indological publications in the Ukrainian Soviet Encyclopaedia. The author has concluded that though Yu. G. Litvinenko has not promoted any fundamental conception of the history of the Indian labour and national liberation movement he had made certain contribution in rise and development of Ukrainian indology.

А. А. Чувило
Харьков

Востоковедческая деятельность Б. А. Дорна в Харьковском университете

Борис Андреевич (Бернгард Альбрехт) Дорн (1805-1881) был одним из наиболее выдающихся российских ученых-востоковедов XIX столетия. Член Российской академии наук, многолетний директор Азиатского музея и Императорской публичной библиотеки, крупнейший специалист по афганистике, восточным рукописям и монетам, он большую часть своей жизни проработал в Петербурге, вследствие чего в работах по истории российского востоковедения Б. А. Дорн всегда выступает как чисто петербургский ученый. Однако начальный период его научно-педагогической деятельности в Российской империи был связан отнюдь не со столицей, а с Харьковом и Харьковским университетом. Этому обстоятельству обычно не уделяется должного внимания, ибо принято считать, что в Харьков Дорн попал едва ли не случайно, и его пребывание здесь не имело серьезного значения для дальнейшей карьеры ученого. Эта точка зрения основывается на весьма скудных данных о работе Дорна в Харькове, которые имеются на сегодняшний день в литературе по истории ориенталистики и Харьковского университета. Между тем, детальный анализ многочисленных материалов, сохранившихся в архивных и библиотечных фондах, позволяет по-новому взглянуть на харьковский этап деятельности Дорна, выявив его истинное значение для истории отечественной ориенталистики.

Научная карьера Б. А. Дорна началась задолго до приезда в Харьков – на его родине, в Германии. Он родился 11 мая (20 апреля) 1805 г. в деревне Шейерфельд в Саксен-Кобургском княжестве [Дорн 1882, 2]. Начальное образование получил у отца, средне – в Кобургской гимназии, которую окончил в 1822 г. [Историко-филологический факультет 1908, 220]. В том же году он поступил на богословский факультет университета Таппе, но уже в 1823 г. перешел в Лейпциг, где под влиянием ориенталиста Э. Ф. Розенмюллера (1768-1835) увлекся изучением восточных языков и литератур [Дорн 1882, 3; Dugat 1868, 75]. С самого начала своей востоковедческой деятельности Дорн, наряду с традиционными для европейского востоковедения языками (персидский, арабский, древнееврейский и санскрит), избрал для изучения достаточно редкими малознаменными эфиопский и вфганский. Успехи его были настолько значительны, что уже в 1825 г. он смог защитить докторскую диссертацию «Комментарии к эфиопскому псалтырю» [Dorn 1825] и получить приват-доцентуру в Лейпцигском университете. Эта работа обратила на Дорна внимание востоковедов всей Европы, в том числе таких крупных специалистов, как де Саси [Историко-филологический факультет 1908, 221; Dugat 1868, 75]. Однако Дорн не остановился на достигнутом, и в 1827 г. награвился в Гамбург для углубленного изучения персидского языка. Результатом этих занятий стали две работы, вышедшие в том же году и обеспечившие Дорну имя среди иранистов, – перевод из поэмы «Гюлис-